

COVID-19’LA MÜCADELEDE SİYASİ REJİMLER: DEMOKRASİLER KAMU SAĞLIĞININ GARANTİSİ Mİ?

Political Regimes in the Fight Against COVID-19: Are Democracies a Guarantee of Public Health?

Umut Turgut YILDIRIM*

Öz

Yeni Koronavirüs Hastalığı 2019 (COVID-19), 21. yüzyılın en önemli küresel halk sağlığı krizlerinden biri olarak devletlerin kriz yönetimi kapasitelerini ve siyasal rejimlerinin etkinliğini yeniden tartışmaya açmıştır. Özellikle demokratik rejimler, ani ve büyük ölçekli krizlere karşı yavaş tepki verme eğiliminde oldukları yönündeki eleştirilerle karşılaşmıştır. Bu nedenle, insan hayatının neredeyse tüm boyutlarını etkileyen COVID-19 ile mücadelede siyasi rejim tipinin rolü ve kamu sağlığı üzerindeki etkileri merkezi bir araştırma konusu haline gelmiştir. Bu çalışma ülkelerin siyasi rejimleri ile COVID-19 ile mücadelenin etkinliği arasındaki ilişkiyi kamu/halk sağlığı performansı özelinde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, demokratik rejimlerin diğer rejim türlerine kıyasla kamu sağlığının korunması bağlamında daha avantajlı olduğu hipotezini test etmektedir. Çalışma kapsamında, pandeminin başlangıç tarihi dikkate alınarak 2020 yılı başı itibarıyla rejim tipleri belirlenen 162 ülkenin verileri analiz edilmiştir. Pandemiyle mücadelede kamu sağlığı performansının bir göstergesi olarak 2022 yılı başı itibarıyla kaydedilen toplam iyileşme oranı kullanılmıştır. Veriler Johns Hopkins Üniversitesi Koronavirüs Araştırma Merkezi (Johns Hopkins Coronavirus Resource Center) ve Ekonomist Soruşturma/İstihbarat Birimi’nin (The Economist Intelligence Unit) veri tabanlarından derlenmiş ve niceliksel

ABSTRACT

The Coronavirus Disease 2019 (COVID-19), as one of the most significant global public health crises of the 21st century, has reignited discussions regarding the crisis management capacities of states and the effectiveness of their political regimes. Democratic regimes, in particular, have faced criticism for their perceived tendency towards slower responses to sudden, large-scale crises. Given that COVID-19 has affected nearly all dimensions of human life, the role of political regime type in combating the pandemic, along with its corresponding impacts on public health, has become a central focus of academic study. Accordingly, this study aims to examine the relationship between countries’ political regimes and the effectiveness of their COVID-19 response, specifically focusing on public health performance. The study tests the hypothesis that democratic regimes hold an advantage over other regime types in the context of protecting public health. Within the scope of this study, data from 162 countries, whose regime types were determined as of early 2020 (considering the pandemic’s onset), were analyzed. The total recovery rate recorded as of early 2022 was utilized as an indicator of public health performance in combating the pandemic. Data were compiled from databases such as Johns Hopkins Coronavirus Resource Center and The Economist Intelligence Unit, and were examined using

* Dr. Öğr. Üye, İnönü Üniversitesi, umutturgut.yildirim@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2676-7157.

verilere dayalı karşılaştırmalı analiz yöntemle-riyle incelenmiştir. Çalışmanın bulguları, de-mokratik rejimlerin COVID-19 pandemisi sıra-sında kamu sağlığını koruma konusunda diğer rejim türlerine kıyasla daha etkin bir performans sergileyeceği iddiasının ancak iyileştirme oran-larının medyan ve maksimum değerleri dikkate alındığında ileri sürülebileceğini; diğer yandan iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Salgınla Mücade-le, Siyasi Rejimler, Kamu Sağlığı

comparative analysis methods based on quantita-tive data. While the study's findings indicate no statistically significant relationship between the two variables overall, they also reveal that the ar-gument for democratic regimes exhibiting more effective performance in public health protec-tion during the COVID-19 pandemic, compared to other regime types, can be substantiated only when considering the median and maximum val-ues of recovery rates.

Keywords: Covid-19, Pandemic Response, Politi-cal Regimes, Public Health

1. GİRİŞ

2019 yılının son günlerinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hubei eyaletinin Wu-han kentinden yayıldığı belirtilen COVID-19 salgını kısa zamanda neredeyse tüm dünyaya sıçramış ve devletler son yüzyılın en büyük sağlık krizlerinden biriyle karşı karşıya kalmıştır. Kriz, insan sağlığı açısından ciddi bir tehdit oluşturmuş, ortaya çıktığından beri bulaştığı insan sayısı ve salgın nedeniyle hayatını kaybedenler ciddi rakamlara ulaşmıştır. Johns Hopkins Üniversitesi Koronavirüs Araştırma Merke-zi'nin (*Johns Hopkins Coronavirus Resource Center*) 2025 yılındaki verilerine göre dünya genelinde COVID-19 vaka sayısı 670 milyonu aşmış ve 7 milyona yakın in-san virüs nedeniyle hayatını kaybetmiştir¹. Salgın, ortaya çıkışından itibaren insan hayatına dair birçok sorun ve soruyu da beraberinde getirmiştir. COVID-19 virü-süne ilişkin tanı, teşhis ve tedavi süreçlerine ilişkin sayısız bilimsel çalışma yapılmış, ulusal/uluslararası kurum ve kuruluşlar ile hükümetler büyük mali kaynaklar ayırarak çeşitli analizler, politikalar ve eylem planları hazırlamış ve hazırlamaya da devam etmektedir². Bilimsel çalışmalar ilk olarak salgını tanımlamaya odaklanmış, sonrasında salgına neden olan SARS-CoV-2 virüsünün insan sağlığına etkilerini incelemiş ve zamanla küresel bir sağlık krizi haline gelen salgından kurtulmanın çözüm yollarını tartışmışlardır (Ahmad, Khan, Haroon, Musa, Nasir, Hui, Bo-nilla-Aldana ve Rodriguez-Morales, 2020; Jeyanathan, Afkhami, Smail, Miller, Lichty ve Xing, 2020; Martin, Markhvida, Hallegatte ve Walsh, 2020; Piguillem ve Shi, 2020; Thirumalaisamy ve Meyer, 2020; Weissleder, Lee, Ko ve Pittet, 2020; Weston ve Frieman, 2020).

¹ Güncel veriler için bkz. Johns Hopkins University (COVID-19 Dashboard). <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>

² Örnekler ve bilgi için bkz. World Health Organization: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 ; Johns Hopkins Coronavirus Resource Center: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html> ; Centers for Disease Control and Prevention: <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/global-covid-19/index.html> ; Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı: <https://covid19.saglik.gov.tr/>; Italy's Ministry of Health: https://www.salute.gov.it/portale/nuovocoronavirus/homeNuovoCoronavirus.jsp?lin_gua=english

Salgın yalnızca insan sağlığını tehlikeye atan bir kriz olarak da kalmamış ekonomik, politik, sosyal ve psikolojik anlamda negatif etkileri olan bir kriz haline gelmiştir. Aniden patlak veren salgın karşısında hazırlıksız yakalanan uluslararası kuruluşlar, devletler ve hükümetler, COVID-19'un getirdiği sorun ve sorulara çözüm bulmaya çalışmışlardır. Salgınla mücadele kapsamında uluslararası kurum ve kuruluşlar salgının negatif etkilerini minimize edebilmek amacıyla ülkelere çeşitli politika, plan, uygulama ve çözüm yolları önermişlerdir³. Devlet ve hükümetler de salgınla mücadele kapsamında ulusal müdahale programları oluşturmuş ve bu doğrultuda seyahat kısıtlamaları, kamuya açık alanlarda maske takma zorunluğu, sokağa çıkma yasağı, eğitim-öğretime ve sosyo-kültürel faaliyetlere ara verilmesi gibi birçok tedbiri uygulamaya koymuşlardır.

Akademik çalışmalarda salgına ilişkin birçok soruya cevap arayan araştırmalar yapılmış ve salgın hakkında geniş bir literatür oluşmuştur. Salgını tanımlamaya, insan sağlığına etkilerini ve salgından kurtulmanın yollarını tespit etmeye odaklanan geniş literatüre ek olarak insan sağlığı dışında da çoğu meseleye odaklanılmıştır. Bu minvalde COVID-19'un siyasal, ekonomik, toplumsal, ekolojik, psikolojik vb. gibi çeşitli alanlar üzerindeki etkileri incelenmiş ve karşılaşılan sorunlara çözüm yolları önerilmiştir (Acemoğlu, 2020; Bahar ve Çelik İlal, 2020; Best, Law, Roach ve Wilbilks, 2021; Çiçek, Tanhan ve Tanrıverdi, 2020; Daniel, 2020; Eryüzü, 2020; Geng, Innes, Wu ve Wang, 2020; Ghazawy, Ewis, Mahfouz, Khalil, Arafa, Mohammed vd., 2021; Goodell, 2020; Gostin ve Wiley, 2020; Jorda, Singh ve Taylor, 2020; McKibbin ve Fernando, 2021; Soile ve Balogun, 2020; Ünüvar ve Aktaş, 2022; Valiyeva, 2020; Wojcik ve Ioannou, 2020).

Bu süreçte birçok farklı değişken ile birlikte ülkelerin siyasi rejimleri de kamu hizmetlerinin oluşturulması ve sunulmasında belirleyici birer değişken olduklarından, salgın yönetimi, kamu sağlığının korunması ve pandemiyle mücadele konularıyla ilişkilendirilerek tartışma meselesi haline gelmiştir. Literatürde belirli bir süredir çalışılan siyasi sistem, rejim ve kurumlar ile kamu sağlığı arasındaki ilişki (Belinger, 2019; Besley ve Kudamatsu, 2006; Cutler, Deaton ve Lleras-Muney, 2006; Justesen, 2012; Patterson ve Veenstra, 2016), COVID-19 salgını ile birlikte tekrar gündeme gelmiştir. Siyasi rejimlerin COVID-19 salgını döneminde kamu sağlığının korunması noktasındaki etkinlikleri tartışmaya açılmıştır. Bununla birlikte literatürde pandemiler ile siyasi rejimler arasındaki ilişkiye odaklanan araş-

³ Detaylı bilgi için bkz. International Monetary Fund (IMF): <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Po-licy-Responses-to-COVID-19#top>; World Health Organization: <https://www.who.int/publications/m/item/looking-back-at-a-year-that-changed-the-world-who-s-response-to-covid-19>; United Nations: <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un-comprehensive-response-covid-19-2021.pdf>; World Bank: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/136631594937150795/pdf/World-Bank-Group-COVID-19-Crisis-Response-Approach-Paper-Saving-Lives-Scaling-up-Impact-and-Getting-Back-on-Track.pdf>; European Commission: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response_en

tırmalar oldukça sınırlı kalmıştır (Bosancianu, Dionne, Hilbig, Humphreys, KC, Lieber ve Scacco, 2020; Gizelis, 2009; Lee, Yang ve Kang, 2016; Sorci, Faivre ve Morand, 2020; Söyler ve Tekintağ, 2021; Yorulmaz, 2017). COVID-19 salgınıyla mücadele ile ülkelerin siyasi rejimleri arasında anlamlı bir ilişki kurulabilir mi sorusuna odaklanan bu çalışma, ilk olarak literatürdeki mevcut tartışmayı derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Daha özelden ise COVID-19'a karşı mücadelede siyasi rejimlerin etkisi araştırılmaktadır. Çalışmanın iddiası demokratik rejimlerin COVID-19'a karşı mücadelede diğer rejimlere nazaran daha etkin olduğudur. Dolayısıyla demokrasilerin kamu sağlığının garantisi olarak savunulabileceği tezi benimsenmiştir. Çalışma ilk bölümde demokrasinin insan yaşamındaki yerini ve önemini ilgili literatürü dikkate alarak tartışmaktadır. İkinci bölümde ise siyasal rejimler ile kamu sağlığı arasındaki ilişkiyi analiz eden araştırmalar karşılaştırmalı olarak ortaya koyulmakta, çalışmanın yöntemi bir sonraki bölümde açıklanmaktadır. Analiz edilen verilerin ışığında ulaşılan sonuçlar, araştırmanın iddiaları ve sorularını da dikkate alarak demokrasi kuramı bağlamında tartışılmakta ve demokratik rejimlerin kamu sağlığı açısından önemi argümanlarla açıklanmaktadır.

2. İNSAN, DEMOKRASİ VE SAĞLIK: KENDİ KENDİNİ YÖNETMENİN ÖTESİNDEKİ İLİŞKİ

Demokrasi sözcüğünün akla ilk gelen 'halkın iktidarı-gücü' anlamının demokrasiye ilişkin yaklaşımların çeşitlenmesi ve kavramın karşılık geldiği toplumsal durumların değişmesiyle artık güncelliğini yitirdiği iddia edilebilir. Ayrıca günümüzde çeşitli demokrasi tanımları, türleri ve yaklaşımlarının söz konusu olduğu dikkate alındığında, bu tartışmaları tekrarlamak ya da demokrasileri olumlu ya da olumsuz yönleriyle irdelemenin yersizliği savunulabilir. Dolayısıyla bu çalışmada demokrasilerin insan hayatındaki yerini ve işlevlerini tarihsel ve konjonktürel bağlamda ele almanın daha yararlı bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, demokrasi insanların kendilerini yönetmek için seçtikleri herhangi bir siyasal mekanizmadan daha fazlasını mı ifade etmektedir ya da demokrasinin insan yaşamındaki değeri yalnızca ideal yönetim sistemine en yakın olmasından mı kaynaklanmaktadır gibi sorular, bu tartışmanın çıkış noktası olarak alınabilir.

Antik Yunan'ın aracısız ve doğrudan demokrasisinden günümüze liberal, müzakereci, radikal, Marksist ve temsili başta olmak üzere ortaya çıkan demokrasi çeşitleri ile demokrasinin ne olduğu, ideal demokrasi modelinin neye benzeyeceği, insan yaşamındaki yeri, ideal bir yönetim sistemi olup olmadığı, avantajları ve dezavantajları sürekli tartışılmıştır. Siyaset bilimi literatüründe demokrasiyi mevcut

yönetim biçimleri arasında ideale en yakın yönetim sistemi olarak tanımlayan yaklaşımın hegemonyası da karşıt argümanların sürekli kendini yenileyebilmesine neden olmuş ve tartışmalar gün geçtikçe artmıştır. Bu süreçte demokrasi yalnızca bir yönetim sistemi olmaktan ziyade giderek insan hayatını genelden özele neredeyse her alanda etkileyen bir sistem haline gelmiştir. Örneğin demokrasiyi desteklemek için insan yaşamında birçok siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik neden bulunduğu iddia eden Seymour Martin Lipset (1959), aynı zamanda demokrasinin insan yaşamındaki çeşitli boyutlarına da atıf yapmaktadır. Fakat demokrasiler her şeyden önce bir yönetim sistemine karşılık gelirler. Bu açıdan değerlendirildiğinde Platon ve Aristoteles gibi Antik Yunan filozoflarından beri insanlık için ideal yönetim biçimleri aranırken analizlerin demokrasiyi irdelediği ya da sonuçların demokrasiye çıktığı görülmektedir. Avrupa'da feodalizm sonrası Aydınlanma Çağı'nın temel tartışmaları da yine demokrasi ve insan ilişkisinde sürekli bir politik ideali arama çabası üzerinden cereyan etmiştir. Modern dönemin siyaseti de anayasacılık, modern özne, modern devlet, ulus devlet, siyasi partiler ve siyasi temsil gibi kurumların oluşmasıyla siyasi rejim tartışmalarının demokrasi lehine ilerlediği bir süreci var etmiştir. Örneğin bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin ancak demokrasilerde garanti altına alınacağı, vatandaşların kendi yaşamlarını etkileyecek kararların alınma sürecine sınırlı ya da tam katılım sağlama imkânını sadece demokrasilerde bulacağı, refahın dağıtımında adaletin gözetildiği ve ekonomik refahın daha geniş bir tabana yayıldığı sosyo-ekonomik hayatın ancak demokrasilerde var olacağı iddia edilmiştir (Barber, 1984; Dahl, 1998; Held, 1996; Lijphart, 1984; Lindblom, 1988; Sartori, 1987).

Demokrasi tartışmalarının bir diğer boyutunda demokrasinin şiddetin anti tezi olarak değerlendirildiği tespit edilmektedir. Buna göre demokrasiler barındırdığı müzakere ve uzlaşma süreçleri sayesinde şiddeti ikame etmekte ve bireyler arasındaki ilişkileri hoşgörü duygusu üzerine kurmaktadır. Diğer ifadeyle demokrasinin bittiği yerde şiddetin başlamakta olduğu ya da şiddeti bitirenin de demokrasi olduğu savunulmaktadır (Arendt, 1969; Walzer, 1997). Örneğin demokratik barış teorisi, demokratik ülkelerin birbirleriyle savaşmayacağını (Reiter, 2019) diğer ifadeyle dış politikada daha barışçıl politikaları takip edeceği argümanından hareketle demokrasilerin uluslararası barış ortamına ve güvenliğe katkı sağlayacağını iddia etmektedir. Özetle bir yönetim biçimi olarak demokrasinin özüne yöneltilen eleştirilere rağmen insan hayatı açısından sağladığı avantajlar nedeniyle çeşitli kesimler tarafından destek gördüğü sonucuna varılabilmektedir.

Demokrasi tartışmalarında, öte yandan, demokrasinin yalnızca bir yönetim sistemi olarak kalmadığı da anlaşılmaktadır. Demokrasiyi yukarıdaki tanımlardan

farklı olarak klasik siyasi rejim tartışmalarının dışına çıkaran ve demokrasiler ile sosyo-ekonomik hayat arasındaki ilişkilerin altını çizen araştırmalar, demokrasinin insan yaşamındaki yerine ilişkin farklı boyutları ortaya koymaktadırlar. Bu anlamda demokrasiler ile ekonomik büyüme, gelir eşitsizliği, enflasyon ve işsizlik gibi insan hayatının çeşitli yönleriyle arasındaki ilişkiyi akademik yaklaşımlarla inceleyen araştırmaların (Acemoğlu vd., 2008; Bollen, 1979; Muller, 1998; Oueghlissi ve Derbali, 2021; Przeworski ve Limongi, 1993; Reuveny ve Li, 2003) literatürde ciddi bir birikimi var ettiği görülmektedir. Örneğin demokrasinin ekonomik büyüme üzerinde belirgin ve sistematik etkisinin bulunmadığını (Helliwell, 2009) ya da negatif etkisinin söz konusu olduğunu (Tavares ve Wacziarg, 2001) iddia eden çalışmalar mevcutken, demokrasiyi ekonomik büyümeye katkı sağlayan bir sistem olarak okuyan araştırmalar da bulunmaktadır (Akçacı ve Türker, 2023; Doucouliagos ve Ulubaşoğlu, 2008). Yine demokrasileri toplumun alt gelir kesimleri için avantajlı bir konuma yerleştiren analizler (Acemoğlu ve Robinson, 2005; Boix, 2003; Boone, 1996; Dasgupta, 2007) de demokrasilerin bireysel ve toplumsal refahın gelişmesine, işsizliğin olumsuz etkilerinin azaltılmasına ve gelir eşitsizliği sorununun çözülmesine katkı sağladığını belirtmektedir.

Demokrasilerin insan yaşamındaki bir etki alanı olarak psikolojik süreçlerle ilişkilendirildiği de görülmektedir. Buna göre psikoloji ve sosyal psikoloji disiplinlerinin referans alındığı demokrasi araştırmaları demokrasilerin insan ve toplum psikolojisine dair etkilerini ölçmekte ve kurulan karşılıklı ilişkileri farklı yönleriyle tahlil etmektedir (Allport, 1945; Barbu, 2010; Kagee, 2014; Lilleker ve Özgül, 2021). Öte yandan çevre-insan-demokrasi alanı da yakın dönemdeki araştırmaların analiz nesnesi haline gelmiştir. Demokratik rejimler çevre kirliliğinin daha az olduğunu (Winslow, 2007) ve iklim değişikliği sorunlarının negatif etkilerinin demokrasilerde daha etkin şekilde minimize edildiğini (Povitkina, 2018) iddia eden analizler burada örnek olarak gösterilebilir.

Demokrasi ve insan, insan-toplum-devlet ilişkisinin büyük çoğunluğunu ifade eden kamu hizmeti bağlamında da tartışılmıştır. Bu doğrultuda, çalışmanın kapsamı da dikkate alınırsa kamu hizmeti niteliğindeki insan sağlığı ya da kamu sağlığının korunmasına da değinmek gerekmektedir. Örneğin demokratik rejimlerin diğer rejimlere göre daha çok yatırım ve harcama yaparak (Hall ve Jones, 2007; Liang ve Mirelman, 2014) kamu sağlığının geliştirilmesiyle vatandaşlara daha sağlıklı bir yaşam sunduğu ve demokratik rejimlerde yaşam beklentisinin daha yüksek olduğu (Besley ve Kudamatsu, 2006; Cutler, vd., 2006) yönündeki iddialar çeşitli araştırmalar tarafından ileri sürülmüştür. Mackenbach ve Mckee (2015) de demokratik rejimler ile kamu sağlığı politikalarının verimliliği arasındaki ilişkiyi inceleyen

araştırmasında 30 Avrupa ülkesinden demokratik olanların, diğerlerine göre kamu sağlığı politikalarının verimliliğine dikkat çekmiştir. Krueger, Dovel ve Denney'in (2015) çalışması da demokratik yönetim ile kamu sağlığı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirtirken, Safaei (2006) yaşam süresi beklentisi ve ölüm oranları gibi değişkenleri kullanarak yaptığı regresyon analizinde demokratik rejimlerin kamu sağlığına hem doğrudan hem de dolaylı olumlu katkılarını tespit etmiştir. Patterson ve Veenstra (2016) demokratik rejimlerde vatandaşların demokratik olmayanlara göre 11 yıl daha uzun süre yaşadığının ve demokrasilerde ölüm oranının %62 daha az olduğunu altını çizmiştir. Bu bağlamda demokrasilerin, yalnızca bir siyasi rejim olarak değil, çok yönlü bir sistem olarak okumak mümkündür. Buradan hareketle, literatürde karşılık bulan gelişmiş demokrasinin gelişmiş sağlık hizmetini ve dolayısıyla kamu sağlığını getirdiği ya da demokrasilerde insan sağlığının güvence altında ve halk sağlığı politikalarının daha etkin olduğu iddiası, bu çalışmada COVID-19 salgınıyla mücadelede ülkelerin salgına verdiği tepkiler üzerinden sınanmaktadır.

3. SİYASİ REJİMLER, SALGINLAR VE COVID-19: LİTERATÜRDEN KANITLAR

İnsanlık tarih boyunca veba, kızamık, suçiçeği, ebola, kolera, sıtma, çocuk felci, insan bağışıklık yetmezliği virüsü (*Human Immunodeficiency Virus-HIV*), edinsel bağışıklık yetmezliği sendromu (*Acquired Immune Deficiency Syndrome-AIDS*), Hepatit ve sarıhumma gibi bulaşıcı olan ya da olmayan ve olumsuz sonuçlar doğuran hastalıklar karşısında hayatta kalma mücadelesi vermiştir. Tarihsel seyri içinde siyasal sistemler dikkate alındığında ise devletlerinin, imparatorlukların, feodal devletlerin, ulus-devletlerin ve uluslararası kuruluşların da bu mücadelenin birer aktörü olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte, XX. yüzyılın ortalarına kadar uluslararası sistemin birbirinden bağımsız ya da az bağımlı aktörlerden oluşan yapısının da etkisiyle salgınlarla mücadelenin küresel değil ulusal/yerel boyutlarda gerçekleştiği çıkarımı yapılabilir. Örneğin, 1918'de İspanyol Gribi patlak verdiğinde uluslararası sistemin aktörleri henüz kurumsallaşamamış bir haldedir. Yaklaşık 50 milyondan fazla insanın yaşamını yitirdiği bu salgında devletlerin her biri kendi sınırları dâhilinde müdahale politikaları uygulamış ve salgından kurtulma politikaları küresel düzeyde geliştirilememiştir (Patrick, 2020). Küresel düzeyde mücadele XX. yüzyılda Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği (AB) gibi birden çok devletin oluşturduğu çok aktörlü uluslararası ya da ulus-üstü yapıların ortaya çıkışıyla sağlanabilmiştir. Diğer ifadeyle kamu sağlığı meselesinin küreselleşme süreci bu dönemde hız kazanmış küresel halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi gayesiyle

ölkeler arasında iş birliğini ve uyumu arttırmayı hedefleyen sayısız çalışma, faaliyet, yatırım ve düzenleme hayata geçirilmiştir. Fakat COVID-19 salgınıyla mücadelede ulus-devletlerin tekrardan büyük ölçüde tek başına kaldığı bir süreç yaşanmış ve küresel mücadelenin geliştirilmeye açık birçok yönünün olduğu ortaya çıkmıştır. Nitekim sağlık söz konusu olduğunda uluslararası alanda otorite kabul edilen Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) hükümetlerce çeşitli açılardan eleştirilmiş (Fidler, 2020; Hernandez, 2020) salgınla mücadelenin etkinliği tartışmaya açılmış ve salgınlarla mücadelede ulusal hükümetlerin izlediği politikalar önem kazanmıştır.

Salgınlarla mücadelede ulusal hükümetlerin önemi, ölkelerin siyasi rejimlerinin salgınla mücadeledeki etkilerini merak konusu haline getirmiş ve siyasi rejim, kamu sağlığı ve pandemi ilişkisi farklı perspektiflerle çalışılmıştır. Örneğin, Schwartz (2012) bu çalışmadaki temel iddianın aksine 2002-2003 yıllarında Çin ve Tayvan'da patlak veren Şiddetli Akut Solunum Yolu Sendromu (*Severe Acute Respiratory Syndrome-SARS*) salgınıyla mücadelede iki ülkenin rejimlerini karşılaştırmış ve Çin'in otoriter niteliğinin salgınla mücadeledeki avantajlarını öne çıkarmıştır. Yine Justesen (2012) de siyasi rejimlerin AIDS/HIV virüsüyle mücadelesini regresyon analiziyle incelediği çalışmasında demokrasilerde vatandaşların HIV/AIDS virüsü tedavisine daha kolay ulaşabildiğini, demokrasilerin toplumdaki isteklere cevap verebilmedeki üstünlüğünü işaret ederek ortaya koyarken Lee, Yang ve Kang (2016) demokratik hesap verebilirlik seviyesinin HIV/AIDS vakalarına duyarsız olduğu tespiti yapmışlardır.

Siyasi rejimler ile salgınlar arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmaların COVID-19 sonrasında geçmişe nazaran daha fazla ilgi gördüğünün de ayrıca altı çizilebilir. Bu çalışmalar temel olarak salgının siyasi rejimler üzerindeki etkilerini ya da siyasi rejimlerin temel mekanizmalarının salgınla mücadelesini konu almaktadır. Örneğin Baccini, Brodeur ve Weymouth (2021) Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Joe Biden'ın başkan seçilmesinde, ülkedeki COVID-19 vaka sayısının yüksek olmasının etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre, vaka sayıları diğer aday Donald J. Trump'ın oylarının düşmesine neden olmuştur. Francis Fukuyama (2020) da vatandaşların güvendiği ve önerilerine uyduğu bir hükümetin, yeterli kapasiteye sahip devlet aygıtlarının ve etkili liderlerin bulunduğu ölkelerin pandeminin olumsuz etkilerini minimize edebildiğini; buna karşın fonksiyonu olmayan devlet aygıtlarına, kutuplaşmış bir topluma ve zayıf liderlere sahip ölkelerin pandemiyle mücadelede sınıfta kaldığını belirtmektedir.

Siyasi rejimlerin COVID-19 salgınıyla mücadeledeki etkinliğini inceleyen güncel çalışmalar, literatürde kamu sağlığı ve demokrasi arasında kurulan pozitif ilişkinin aksine demokratik rejimlerde salgın kaynaklı ölümlerin daha fazla oldu-

ğu sonucuna da ulaşmışlardır. Örneğin Sorci, vd., (2020) demokratik rejimlerde salgın kaynaklı ölüm oranının otoriter rejimlere göre daha fazla olduğuna ilk dikkat çekenlerdendir. Dergiades, Milas, Mossialos ve Panagiotidis (2020) 32 ülkenin hükümet politikalarını COVID-19'la mücadeledeki etkinlikleri bağlamında analiz etmiş ve sonuçta salgının erken döneminde sıkı/katı politikaların uygulandığı ülkelerde ölüm oranının daha esnek politika uygulayan ülkelere göre daha az olduğunu iddia etmişlerdir. Yine Narita ve Sudo (2021) demokratik rejimlerin sosyal mesafe gibi kısıtlama tedbirlerini uygulama noktasında daha az efektif olduğu gerekçesiyle salgınla mücadelede başarısız kaldığını, Cepaluni, Dorsch ve Branyiczki (2021) de salgının ilk yüz günü dikkate alındığında demokratik rejimlerde ölüm oranlarının diğer rejimlere göre daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Yao, Li, Wan, Howard, Bailey ve Graff'ın (2022) 148 ülkeyi inceleyen araştırmasında demokratik hükümetlerde müdahale kapasitesinin düşüklüğü nedeniyle COVID-19 sebepli ölüm oranlarının demokratik olmayanlara göre daha fazla olduğunun altı çizilmiştir. Siyasi rejimlerin COVID-19'la mücadeledeki işlevlerini inceleyen güncel çalışmalardan bir diğeri de Landman ve Smallman-Raynor (2023) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada ülkelerin COVID-19 vaka sayısı oranları ile ölüm oranlarının siyasi rejim türü (demokrasi ve otokrasi) ile ilişkisi karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, kaydedilen vaka ve ölüm verileri açısından demokrasilerin otokrasilere kıyasla daha kötü bir performans sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Otoriter rejimlerin vatandaşların hayatları üzerinde denetim ve kontrol kapasitesinin yüksekliği de pandemi karşısında daha etkili mücadelenin gerekçesi olarak sunulmuştur (Annaka, 2021). Fakat otoriter hükümetlerin daha katı politikalar uygulamaları sayesinde seyahat yoğunluğunu azaltmada başarılı olduğu kabul edilse bile bu yaklaşımın salgınla mücadeledeki yeri tartışmaya açıktır. Zira Frey, Chen ve Presidente (2020) de çalışmalarında otoriter rejimlerin kısıtlama politikalarındaki başarısız uygulamalara dikkat çekmektedir. Demokrasilerin başarısız olduğu iddiasındaki araştırmaların aksine Karabulut, Zimmermann, Bilgin ve Doker (2021), araştırmalarında demokratik rejimlerde vaka sayısının yüksek olmasına rağmen vakaya bağlı ölüm oranının düşük olduğunu tespit etmiştir. Mc-Mann ve Tish (2021) de COVID-19 kaynaklı ölümlerin diğer rejimlere nazaran demokratik rejimlerde yaklaşık %70 daha az olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Literatürdeki çalışmalar siyasi rejimlerin COVID-19 pandemisiyle mücadelenin çeşitli yönlerini aydınlatmakla birlikte, bu alandaki ilişkinin karmaşıklığını ve kesinlikten uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Ek olarak, bu ilk dalga araştırmaların büyük çoğunluğunun, pandeminin ilk dönemlerine ve özellikle salgın kaynaklı ölüm oranlarına odaklandığı anlaşılmaktadır. Fakat pandemilerle mücadele yalnızca ölüm oranlarını minimize etmek anlamıyla değerlendirilememektedir.

Ülkelerin sağlık sisteminin kapasitesi, tedavi süreçlerinin başarısı ve nihayetinde hastaların iyileşme oranlarını da kapsayan daha geniş bir performans değerlendirmesini içermektedir. Öte yandan bu çalışmalarda incelenen ülke sayılarındaki farklılıklar ve analiz edilen veri setlerinin kapsamı, genel çıkarımlar yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, mevcut çalışma literatürdeki bu geliştirilmeye açık alanlara katkı yapmayı ve farklı bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada önceki araştırmalara kıyasla 162 ülkeyi kapsayan daha geniş ve kapsamlı bir veri seti kullanmakta, pandeminin ilk şokunun etkisinin azaldığı ve kriz yönetimindeki adaptasyon yeteneklerinin daha belirginleştiği 2022 yılı başı itibarıyla kaydedilen toplam iyileşme oranlarına odaklanarak farklı bir halk sağlığı performans göstergesini incelemektedir.

4. METODOLOJİ

Çalışmanın analiz yaklaşımı mevcut literatürdeki analizlerden⁴ farklı olarak ülkelerin rejimleri ile bu ülkelerdeki COVID-19 vaka sayısına bağlı iyileştirme oranları arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu bakımdan çalışmada temel inceleme noktası siyasi rejim tipi ve COVID-19'la mücadelede vaka sayısına oranla iyileştirme oranı arasındaki ilişkidir. Bu kapsamda 162 ülke incelenmektedir. Ülke rejimleri sınıflandırılırken Ekonomist Soruşturma/İstihbarat Birimi'nin yayımladığı *Demokrasi Endeksi 2020 - Hastalıkta ve Sağlıkta?* (*Democracy Index 2020-In sickness and in health?*) başlıklı raporu dikkate alınmıştır. Ülkeler salgının başladığı tarih esas alınarak 2020 yılı itibarıyla rejimlerinin niteliklerine göre sınıflandırılmıştır. Rejimlerin COVID-19 vaka sayısına bağlı iyileştirme oranları da Johns Hopkins Üniversitesi Koronavirüs Araştırma Merkezi veri tabanından alınmıştır. COVID-19'a karşı mücadelede rejimlerin etkinliği 01.01.2022 tarihinde ülkelerdeki vaka sayısına bağlı iyileştirme oranları dikkate alınarak tahlil edilmektedir.

Siyasi rejim tipleri bağımsız değişken olarak pandeminin başlangıcı olan 2020 yılı başı itibarıyla demokrasi endeksi puanları temel alınarak belirlenmiştir. Bu endeks, ülkeleri puanlarına göre "Tam Demokrasi" (8.01-10), "Kusurlu Demokrasi" (6.01-8.00), "Hibrit Rejimler" (4.01-6.00) ve "Otoriter Rejimler" (0-4.00) olmak üzere dört kategoriye ayırmaktadır. Norveç, Kanada ve Yeni Zelanda gibi ülkeler

⁴ Bu analizler genellikle vaka sayısına bağlı ölüm oranını dikkate almaktadır. Fakat ölüm oranları esasında istenmeyen çıktı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca ülkelerin iyileştirme oranları ilgili ülke hakkında birden farklı değişken hakkında da yansıtıcı özelliğine sahiptir. Bu bağlamda iyileştirme oranı ülkenin tüm sağlık imkânlarına atıfla okunabilir. Örneğin kişi başına düşen doktor sayısı, hastane sayısı, yatak ve oda sayısı, araç-gereç sayısı vb. gibi değişkenlerle bu liste uzatılabilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde vakaya bağlı iyileştirme oranı rejimlerin pandemiyle mücadelesinde oldukça makul bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Diğer ifadeyle rejimlerin COVID-19'a karşı mücadelesinin etkinliğinin hastalığa yakalanan vatandaşların yüzde olarak ne kadarını iyileştirebildiği rejimlerin mücadele kapasitesini ölçmede daha uygun bir ölçüt olarak gelecekte yapılacak olan çalışmalarda da kullanılabileceği düşünülmektedir.

tam demokrasi; Fransa, İspanya ve Litvanya gibi ülkeler kusurlu demokrasi; Türkiye, Kırgızistan ve Nijerya gibi ülkelere hibrit rejim ve Çin, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkeler de otoriter rejimler kategorisindeki örneklerdir. Ülkelerin COVID-19'la mücadelede kamu sağlığını koruma performansı, bağımlı değişken olarak, pandeminin daha oturmuş bir aşamasındaki sağlık sisteminin performansını yansıtmaması amacıyla toplam iyileşme oranı göstergesiyle analiz edilmiştir. Toplam iyileşme oranı, 2022 yılı başı itibarıyla kaydedilen kümülatif toplam iyileşen vaka sayısının, kümülatif toplam vaka sayısına bölünmesiyle elde edilen orandır. Bu gösterge, bir ülkenin enfekte bireyleri yönetme ve iyileşmeyi sağlama başarısının bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Diğer ifadeyle bu gösterge, bir ülkenin sağlık sisteminin enfekte vakaları yönetme ve iyileşmeyi sağlama kapasitesine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Yüksek iyileşme oranları (ölüm oranlarının düşük olduğu varsayımıyla), test, teşhis, tedavi protokolleri, hastane kapasitesi ve tıbbi bakım kalitesi gibi unsurların başarılı olduğunu düşündürülebilir. 2022 yılı ve sonrasında pandeminin etkisinin azalmasıyla verilerin benzer eğilimde ilerlediği görüldüğünden dâhil edilmemiştir. Bu zaman dilimi, rejimlerin uzun vadeli kriz yönetimi performansını ve adaptasyon yeteneklerini karşılaştırmak için uygun bir zemin sunmaktadır. Ayrıca değişken sayısından ziyade incelen ülke sayısı geniş tutularak sonuçların genellenebilirlik seviyesinin ve güvenilirliğinin artırılması amaçlanmıştır.

Ülkelerin rejim tipleri ile COVID-19 pandemisine bağlı vaka iyileşme oranları arasındaki ilişki, çalışmada betimsel ve temel ilişkisel (korelasyon) yöntemleri ile analiz edilmiştir. Çalışmanın veri analiz yaklaşımı mevcut durumun temel özelliklerinin ortaya konulması-tanımlayıcı istatistikler- ve değişkenler arasındaki gözlemlenen ilişkinin derecesinin belirlenmesi-korelasyon analizi- üzerine kurulmuştur. Böylelikle farklı siyasi rejimlere sahip ülkelerin COVID-19 pandemisi ile mücadele performanslarını belirli bir gösterge üzerinden karşılaştırmaya ve rejim tipinin bu performansla potansiyel ilişkisine dair ampirik bir zemin sunmaya odaklanılmıştır. Toplanan niceliksel veriler, çalışmanın betimsel ve ilişkisel hedeflerine ulaşmak amacıyla şu adımları içeren bir veri analiz sürecinden geçmiştir. İlk olarak tanımlayıcı istatistiklere odaklanılmıştır. Her bir rejim tipi kategorisi (Tam Demokrasi, Kusurlu Demokrasi, Hibrit Rejim, Otoriter Rejim) için COVID-19 vaka sayısına bağlı iyileşme oranına ilişkin temel tanımlayıcı istatistikler hesaplanmıştır. Bu istatistikler; ortalama iyileşme oranı, medyan değer, standart sapma, minimum ve maksimum iyileşme oranıdır. Bu adım, her grubun merkezi eğilimini ve veri setinin kendi içindeki yayılımını betimleyerek rejimler arası dağılım farklılıklarını ortaya koymuştur. İkinci olarak da Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Demokrasi endeksi ile COVID-19 vaka sayısına bağlı iyileşme oranı arasındaki doğrusal iliş-

kinin yönünü ve gücünü belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu analiz, hem tüm veri setinde hem de her bir rejim tipi içinde ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir.

5. ANALİZ VE BULGULAR

Bu bölümde yapılan niceliksel analizlerden elde edilen bulgular sunulmakta, rejim tiplerine ve demokrasi endeksi puanlarına göre gözlemlenen iyileşme oranı farklılıkları ve ilişkiler betimlenmekte ve bu bulgular literatürdeki tartışmalar ışığında değerlendirilmektedir. Analiz sonucunda incelenen ülkelerin 2022 yılı başı itibarıyla toplam iyileşme oranlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Siyasi Rejim Tiplerine Göre Toplam İyileşme Oranlarının Tanımlayıcı İstatistikleri (N=162)

Siyasi Rejim Tipi	N	Ortalama İyileşme Oranı (%)	Medyan İyileşme Oranı (%)	Standart Sapma	Min. İyileşme Oranı (%)	Maks. İyileşme Oranı (%)
Tam Demokrasi	24	98.96	98.95	0.94	95.1	99.9
Kusurlu Demokrasi	50	97.87	98.55	1.51	91.3	99.7
Hibrit Rejimler	37	97.77	97.80	1.46	95.6	99.9
Otoriter Rejimler	51	97.86	98.50	2.64	80.6	99.9
Toplam	162	97.94	98.50	2.02	80.6	99.9

Tablo 1 dikkate alındığında, 162 ülkede siyasi rejim tiplerine göre toplam iyileşme oranlarında gözlemlenen farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu anlamda ortalama iyileşme oranı bakımından en yüksek değer yaklaşık %98.96 ile tam demokrasi kategorisindeki ülkelere aittir. Kusurlu demokrasi (%97.87), hibrit rejimler (%97.77) ve otoriter rejimler (%97.86) kategorilerindeki ülkelerin ortalama iyileşme oranları da birbirine oldukça yakındır. Medyan değerler de benzer bir eğilim göstermektedir. Tam demokrasilerde medyan %98.95 iken otoriter rejimlerde medyan %98.50, kusurlu demokrasilerde medyan %98.55 ve hibrit rejimlerde medyan %97.80 olarak kaydedilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak ifade edilebilir ki gelişmiş demokrasilerin ortalama ve medyan değerlerinin diğer rejim gruplarından belirgin şekilde ayrışması, bu gruptaki ülkelerin genel olarak daha iyi bir COVID-19 iyileşme performansı gösterdiğine işaret etmektedir.

Analize dayalı betimleyici bulgular literatürdeki çalışmalarla karşılaştırıldığında; bazı çalışmalar pandeminin erken dönemlerine veya ölüm oranlarına odaklana-

rak demokrasilerde daha kötü sonuçlar daha yüksek ölüm oranları bulmuşlardır. (Örn. Sorci, vd., 2020; Dergiades vd., 2020; Narita ve Sudo, 2021; Cepaluni, Dor-sch ve Branyiczki, 2021; Yao vd., 2022). Bu çalışma ise toplam iyileşme oranına odaklanması ve pandeminin 2022 başı gibi daha ileriki bir aşamasını incelemesiyle farklı bir performans boyutunu (tedavi başarısı) ve farklı bir zaman dilimini yan-sıtmaktadır. Bu farklı odak, demokrasilerin erken dönemdeki hazırlıksızlık veya koordinasyon sorunlarına rağmen pandeminin ilerleyen aşamalarında şeffaflık, bil-gi akışı, kamuoyu katılımı, güçlü sivil toplum, bilimsel kurumlara güven ve sağlık sistemine sürekli yatırım gibi yapısal avantajlarını kullanarak vaka yönetiminde ve iyileşme süreçlerinde daha başarılı olabileceği yönündeki bir okumaya ilişkin veri-ler sunmaktadır. Literatürde demokratik rejimlerde vaka sayısının yüksek olmasına rağmen ölüm oranının düşük olduğunu (Karabulut vd., 2021) veya ölümlerin daha az olduğunu (McMann ve Tish, 2021) tespit eden çalışmalar, bu çalışmadaki iyileş-me oranlarına ilişkin değerlendirmelerle de uyumlu görünmektedir.

Tablodaki standart sapma değerleri rejim gruplarının kendi içindeki iyileşme oranının yayılımını ifade etmektedir. Tam demokrasiler (0.94) en düşük standart sapmaya sahiptir. Buna göre gruptaki ülkelerin iyileşme oranlarının birbirine daha yakın ve homojendir. Buna karşılık, otoriter rejimler (2.64) en yüksek standart sapmaya sahiptir ki bu otoriter rejimler içindeki ülkelerin performanslarının daha heterojen olduğunu göstermektedir. Örneğin tam demokrasi kategorisi, en düşük %95.1 (Tayvan) ve en yüksek %99.9 (İzlanda) iyileşme oranları arasında nispe-ten dar bir performans aralığı sergileyerek daha fazla homojenliğe işaret ederken, otoriter rejimler kategorisi, %80.6 (Yemen) ile %99.9 (Burundi, Katar) arasındaki çok daha geniş oran yelpazesıyla belirgin bir heterojenlik göstermektedir. Kusurlu demokrasiler (1.51) ve hibrit rejimler (1.46) ise varyasyon açısından tam demokra-siler ile otoriter rejimler arasında yer almaktadır.

Ülkelerin demokrasi endeksi ile COVID-19'a bağlı iyileşme oranları arasındaki ilişkiyi anlamak ve doğrusal ilişkinin yönü ile gücünü belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır.

Tablo 2. Demokrasi Endeksi ile Vaka Sayısına Bağlı İyileştirme Oranı Korelasyon Analizi Sonuçları

Rejim Türü	Pearson (r)	p-değeri
Tüm Ülkeler	0.040	0.607
Tam Demokrasi	0.267	0.217
Kusurlu Demokrasi	0.088	0.534
Hibrit Rejimler	-0.235	0.180
Otoriter Rejimler	0.168	0.228

Tablo 2'de de gösterildiği gibi 162 ülkede demokrasi endeksi ile toplam iyileşme oranı arasındaki Pearson Korelasyon katsayısı $r = 0.040$ olarak hesaplanmıştır. Bu korelasyonun p-değeri ise $p = 0.607$ olarak bulunmuştur. Bu bulgular, demokrasi endeksi puanı ile COVID-19 vaka sayısına bağlı iyileşme oranı arasında hiçbir doğrusal ilişki olmadığını göstermektedir. Zira p-değerinin (0.607) istatistiksel anlamlılık eşiği olan 0.05'ten büyük olması da gözlemlenen bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucunu doğurmuştur. Başka bir ifadeyle, demokrasi düzeyi ile iyileşme oranı arasında genellenabilir, istatistiksel olarak güvenilir bir doğrusal ilişki bu veri setinde tespit edilememiştir. Bu sonuç her bir rejim grubu için de geçerlidir.

6. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu bölüm, çalışmanın temel bulgularını özetlemekte, araştırma sorusuna elde edilen kanıtlar ışığında yanıt vermeye çalışmakta, çalışmanın literatüre olan katkısını ve metodolojik sınırlılıklarını değerlendirmekte ve gelecekteki araştırmalar için öneriler sunmaktadır. Bu çalışma, ülkelerin rejim tipi ile COVID-19 pandemisine bağlı vaka iyileşme oranları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Analizlerden elde edilen bulgular dikkate alındığında 162 ülkede demokrasi endeksi puanı ile COVID-19 vaka sayısına bağlı iyileşme oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir doğrusal ilişki bulunmamaktadır ($r=0.040$, $p=0.607$). Bu sonuç, çalışmanın başında ele alınan ve demokrasilerin kamu sağlığının garantisi olabileceği yönündeki varsayımın doğrudan bir uyumsuzluk göstermektedir ve daha demokratik sistemlerin iyileşme oranı özelinde daha iyi sonuçlar ürettiğine ilişkin genel ve istatistiksel olarak güvenilir bir kanıt sunmamaktadır. Bu 'anlamlı olmayan ilişki' veya 'ilişkinin olmayışı' sonucunu çeşitli akademik gerekçelerle açıklamak mümkündür.

İlk olarak iyileştirme oranına bağlanabilir. Rejim tipinin bu spesifik tedavi başarısı metriği üzerindeki etkisi, yayılımı engelleme veya veri şeffaflığı üzerindeki etkisinden daha az belirgin olabilir ve bu da doğrusal ilişkinin zayıf veya anlamsız çıkmasına yol açmış olabilir. Zira iyileşme oranları bir ülkenin ekonomik gelişmişliği, sağlık harcamaları, sağlık altyapısının kalitesi, yaş yapısı, aşılama oranları gibi rejim tipinden bağımsız birçok faktörden güçlü bir şekilde etkilenmektedir. Pearson korelasyon analizi, bu ek faktörlerin etkisini kontrol etmeden yalnızca iki değişken arasındaki basit doğrusal ilişkiyi ölçer. Bu nedenle rejim tipinin potansiyel etkisi, diğer faktörlerin etkisiyle belirsizleşmiş olabilir. COVID-19 pandemisi süresince iyileşme oranının tanımı ve hesaplanmasında ülkeler arasında farklılıklar gözlemlenmiştir. Bazı ülkeler yalnızca hastanede tedavi görüp taburcu edilen vakaları iyileşmiş kabul ederken diğerleri semptom göstermeyen bireyleri iyileşmiş kategorisinde değerlendirmiştir. Bu metodolojik uyumsuzlukların verilerin karşı-

laştırılabilirliğini ciddi şekilde sınırladığı ve demokrasi endeksi ile iyileşme oranı arasındaki ilişkinin istatistiksel anlamlılığını azalttığı ifade edilebilir. Diğer taraftan demokrasi endeksi ile iyileşme oranı arasındaki basit korelasyonun diğer karıştırıcı faktörlerin güçlü etkisi altında kalmış olması muhtemeldir. Bu anlamda siyasi rejimin niteliğinin etkisi; ülkenin ekonomik gelişmişliği, sağlık altyapısı, nüfus yapısı gibi diğer faktörler tarafından gizlenmiş veya etkileşim içinde olduğu için doğrusal bir ilişkinin tespit edilmesini engellemiş olabilir.

COVID-19 gibi sağlık krizleri ile mücadelede liderliğin etkisi ve yönetsel beceriler de belirleyici olabilmektedir. Aynı rejim tipine sahip iki ülke liderlik yapılarındaki farklılıklar nedeniyle pandemiye tamamen farklı mücadele stratejileri geliştirmiş olabilir. Zira rejimden bağımsız olarak karar alma süreçlerinin bilimsel temelli olup olmadığı ya da uzman görüşlerinin sürece dâhil edilerek bir konsensüsün oluşup oluşmadığı gibi faktörlerin iyileşme oranlarını doğrudan etkilemesinin, rejim türünün iyileşme oranları üzerindeki etkisini belirsizleştirmesi kuvvetle muhtemeldir. Öte yandan COVID-19 salgını sürecinde bazı ülkeler uluslararası kuruluşlardan (örneğin DSÖ, BM) ve gelişmiş ülkelerden aşı bağışları, medikal ekipman ve uzman desteği gibi çeşitli yardımlar almıştır. Bu durumun ülkelerin sağlık sistemlerinin kapasitesini artırarak iyileşme oranlarını pozitif yönde etkilediği dikkate alındığında dışsal müdahalelerin de siyasi rejimin etkilerini maskeleyici ileri sürülebilir.

Rejimlerin grup içi varyasyonları dikkate alındığında, bu ilişkinin karmaşıklığı ve rejim tipinin tek belirleyici faktör olmadığını ileri sürülebilmektedir. Özellikle otoriter rejimler grubundaki yüksek standart sapma ve geniş minimum-maksimum aralığı, bu rejim tipinin homojen bir mücadele performansı sergilemediğini, diğer ifadeyle bazı otoriter ülkelerin yüksek iyileşme oranlarına ulaşabilirken diğerlerinin oldukça düşük kaldığını göstermektedir. Bu durum, halk sağlığı performansının sadece rejim tipine bağlı olmadığını, aynı zamanda ülkenin sağlık altyapısının, ekonomik kaynakların, kriz yönetimi kapasitesinin, uygulanan spesifik halk sağlığı politikalarının ve veri raporlama şeffaflığının önemli rol oynadığını düşündürmektedir. Demokratik rejimlerdeki daha dar varyasyon ise bu ülkelerin kriz yönetimi süreçlerinde daha öngörülebilir ve ortalama olarak daha iyi bir performans sergileme eğiliminde olduklarına işaret etmektedir. Demokrasilerin kamu sağlığı performansında potansiyel avantajlar sunmasının altında yatan mekanizmalar arasında şunlar sayılabilir:

- Daha şeffaf karar alma süreçleri ve veri paylaşımı,
- Bilimsel tavsiyelerin daha rahat dile getirilebilmesi,
- Kamuoyu baskısının sağlık hizmetlerine erişimi ve kalitesini iyileştirici etkisi,

- Sivil toplum kuruluşlarının pandemik müdahaleye katkısı,
- Daha hesap verebilir hükümetlerin halk sağlığına daha fazla yatırım yapma eğilimi.

Bununla birlikte otoriter rejimlerde veri şeffaflığının eksikliği, halkın güven eksikliği, sağlık altyapısındaki yapısal sorunlar veya tek karar alıcının hata payı gibi faktörler uzun vadeli vaka yönetimini ve iyileşme süreçlerini olumsuz etkilemiş olabilir. Fakat otoriter rejimler içindeki başarılı örnekler, sadece rejim tipinin değil kaynak kapasitesi, kaynakların etkin kullanımı ve spesifik liderlik kararları gibi farklı faktörlerin de belirleyici olabileceğinin yadsınmamasını göstermektedir. Kusurlu demokrasiler ve hibrit rejimlerin ortalama performansının birbirine ve otoriter rejimlere yakın seyretmesi, bu rejimlerin hem demokratik hem de otoriter sistemlerin avantaj ve dezavantajlarını bir arada barındırmasıyla açıklanabilir. Bu sınırlılıklara rağmen çalışma, 162 ülkeyi kapsayan geniş bir veri seti kullanarak ve pandeminin daha ileri ki bir aşamasında iyileşme oranları gibi farklı ve önemli bir göstergeye odaklanarak, siyasî rejimler ve halk sağlığı performansı arasındaki karmaşık ilişkiye dair ampirik bir zemin sunmuştur. Elde edilen istatistiksel olarak anlamlı olmayan doğrusal ilişki bulgusu, demokrasilerin kamu sağlığı sonuçları açısından mutlak bir üstünlüğe sahip olmadığı yönündeki tartışmaları güçlendirmektedir.

EXTENDED ABSTRACT

Research Problem: The COVID-19 pandemic, emerging in late 2019, represents one of the most significant global public health crises of the 21st century, reigniting scholarly debates about states' crisis management capabilities and the effectiveness of different government models. Democratic regimes are often criticized for being slow and inefficient in responding to sudden, large-scale crises. As the pandemic profoundly impacted almost every aspect of human life, the role of political regimes in shaping responses to COVID-19 became a central subject of political inquiries and comparative analysis. Although an extensive body of literature exists on the health and socio-economic impacts of COVID-19, comparative empirical analysis of how different political regime types handled the crisis, particularly beyond initial response, remains limited and underexplored. This study aims to contribute to this gap by examining the relationship between countries' political regimes and the effectiveness of their COVID-19 response, specifically focusing on public health performance as measured by case recovery rates.

Research Question: Based on the core research problem, the study is focused on answering this primary question: How does the type of political regime affect public health outcomes related to the COVID-19 pandemic, particularly the re-

covery rate of COVID-19 cases? In a more general sense, the analysis implicitly examines whether democratic regimes exhibit comparatively better performance regarding public health services during the pandemic with the recovery rate serving as a primary indicator of the efficiency of government action during the crisis.

Literature Review: Current literature examining the link between political regimes and COVID-19 results still has inconclusive conclusions. Some research argues that democratic regimes fared worse since they had higher death rates than authoritarian regimes, particularly in the early phases of the pandemic (e.g., Sorci, Faivre & Morand, 2020; Yao et al., 2022; Landman & Smallman-Raynor, 2023, focusing on reported cases/deaths). These studies usually cite the “optimistic” reasoning for slower decision-making processes in democracies or for the difficulty of implementing strict measures. Other studies, however, argue that democracies exhibited some benefits, including higher transparency, better information flow, relatively lower death rates amongst cases, or lower overall deaths after some time (e.g., Karabulut et al., 2021; McMann & Tish, 2021). Analyses of these democracies emphasize the public’s trust, solid institutions, and the ability to adjust as critical factors. Most of this early literature concentrated on the focus of heavy reliance on rate of deaths and the first turn of the pandemic. There is a gap in comparative empirical analysis using different public health metrics like recovery rates and examining later stages of pandemic responses which this study seeks to fill.

Methodology: The study employs a quantitative, comparative research methodology to examine how different political regimes impact the recovery rates of COVID-19 cases. It is also analyzed retrospectively to explain the variation within different regime types. The data retrospectively is associative in nature that aims to assess if a certain regime type has a particular strength and degree of linear association to its performance measures such as recovery rates. The sample for the research involves 162 countries which were chosen according to their data availability. Among the information included in the dataset were: Name of the Country, Democracy Index Score (0-10 scale, estimated by EIU, 2020), Categorical Political Regime Type (Full Democracy, Flawed Democracy, Hybrid Regime, Authoritarian Regime with threshold as provided by EIU in 2020), Case Recovery Rate (percentage of cases recovered out of total, calculated using the cumulative data of Johns Hopkins University CSSE as of early 2022). Political regime classifications are based on the standard EIU thresholds: Full Democracy (≥ 8.01), Flawed Democracy ($6.01 \leq \text{score} \leq 8$), Hybrid Regime ($4.01 \leq \text{score} \leq 6$) and Authoritarian Regime ($\text{score} \leq 4$). The distribution of the sample by regime type is as follows: Full Democracy (N=24), Flawed Democracy (N=50), Hybrid (N=37), and Authoritarian (N=51). The process and methods for analyzing included:

- a) Descriptive Statistics: Calculation of mean, median, standard deviation, minimum, and maximum recovery rates for each regime category to describe performance differences between groups.
- b) Pearson Correlation Analysis: Calculation of the Pearson correlation coefficient (r) and p-value between the continuous Democracy Index Score and the Case Recovery Rate for the entire sample ($N=162$), and separately within each regime category, to assess linear relationships.

Result and Conclusion: The descriptive statistics reveal notable differences in average recovery rates among political regime types (Table 1). Full Democracies exhibit the highest average ($\sim 98.96\%$) and median ($\sim 98.95\%$) recovery rates, standing out from the other three categories (Flawed Democracy $\sim 97.87\%$, Hybrid Regimes $\sim 97.77\%$, Authoritarian Regimes $\sim 97.86\%$), whose averages are relatively close to each other. This suggests that countries with the highest level of democracy descriptively showed better performance in case recovery. The standard deviation indicates that recovery rates in Full Democracies (0.94) are more homogeneous than in other groups, particularly Authoritarian Regimes (2.64), which show the highest variability in performance. However, the Pearson Correlation Analysis between the continuous Democracy Index Score and the Case Recovery Rate for the entire 162-country sample yielded an r value of 0.040 with a p-value of 0.607. As the p-value is greater than the conventional significance level of 0.05, this correlation is not statistically significant. This finding indicates that there is no statistically reliable linear relationship between the overall level of democracy (as measured by the EIU Index) and the COVID-19 case recovery rate across this dataset. Similarly, Pearson correlations calculated separately within each regime category were also not statistically significant (Table 2), suggesting no statistically reliable linear trend within these broader groupings either. These findings challenge the initial hypothesis that democracy broadly guarantees better public health outcomes in the context of recovery rates.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları: Umut Turgut Yıldırım, çalışmanın tamamında tek başına katkı sunmuştur.

Çıkar Beyanı: Yazarlar ya da herhangi bir kurum/ kuruluş arasında çıkar çatışması yoktur.

Ethics Statement: The authors declare that the ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the event of a contrary situation, the Journal of Public Administration and Policy has no responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.

Author Contributions: Umut Turgut Yıldırım has contributed to all parts and stages of the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest among the authors and/or any institution.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2005). *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Acemoğlu, D., Johnson, S., Robinson, J. A. ve Yared, P. (2008). Income and Democracy, *The American Economic Review*, 98(3), 808-842. DOI: 10.1257/aer.98.3.808
- Acemoğlu, D. (2020). The Post-COVID State. *Project Syndicate*, <https://www.project-syndicate.org/onpoint/four-possible-trajectories-after-covid19-daron-acemoglu-2020-06>
- Ahmad, T., Khan, M., Haroon, Musa, T. H., Nasir, S., Hui, J., Bonilla-Aldana, D. K. ve Rodriguez-Morales, A. J. (2020). COVID-19: Zoonotic Aspects, *Travel Medicine and Infectious Disease*, 36, 101607. <https://doi.org/10.1016/j.tmaid.2020.101607>
- Akçacı, T. ve Türker, G. (2023). Economy and Democracy Relationship: The Case Of Kenya And Ethiopia. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 19-25. <https://doi.org/10.30711/utead.1338950>
- Allport, G. W. (1945). The Psychology of Participation, *Psychological Review*, 52(3), 117-132. <https://doi.org/10.1037/h0056704>
- Annaka, S. (2021). Political Regime, Data Transparency, and COVID-19 Death Cases, *Social Science & Medicine-Population Health*, 15. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100832>
- Arendt, H. (1969). *On Violence*. New York: A Harvest/HBJ Book.
- Baccini, L., Brodeur, A. ve Weymouth, S. (2021). The COVID-19 Pandemic and The 2020 US Presidential Election, *Journal of Population Economics*, 34, 739-767, <https://doi.org/10.1007/s00148-020-00820-3>
- Bahar, O. ve Çelik İlal, N. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Ekonomik Etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 125-139. <https://doi.org/10.24289/ijsser.728121>
- Barber, B. (1984). *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. Berkeley: University of California Press.
- Barbu, Z. (2010). *Democracy and Dictatorship*. London: Routledge.
- Belinger, N. M. (2019). Why Democracy Matter: Democratic Attributes and Human Well-Being, *Journal of International Relations and Development*, 22(2), 413-440. DOI:10.1057/s41268-017-0105-1

- Besley, T. ve Kudamatsu, M. (2006). Health and Democracy, *American Economic Review*, 96 (2), 313-318. DOI: 10.1257/000282806777212053
- Best, L. A., Law, M. A, Roach, S. ve Wilbilks, J. M. P. (2021). The Psychological Impact of COVID-19 in Canada: Effects of Social Isolation During the Initial Response. *Canadian Psychology*, 62(1), 143-154. <https://doi.org/10.1037/cap0000254>
- Boix, C. (2003). *Democracy and Redistribution*. New York: Cambridge University Press.
- Bollen, K. A. (1979). Political Democracy and the Timing of Development, *American Sociological Review*, 44(4), 572-587. <https://doi.org/10.2307/2094588>
- Boone, P. (1996). Politics and the Effectiveness of Foreign Aid, *European Economic Review*, 40(2), 289-329. [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(95\)00127-1](https://doi.org/10.1016/0014-2921(95)00127-1)
- Bosancianu, C. M., Dionne, K. Y., Hilbig, H., Humphreys, M., KC, S., Lieber, N. ve Scacco, A. (2020). Political and Social Correlates of Covid-19 Mortality, *SocArXiv ub3zd*, Center for Open Science. <https://ideas.repec.org/p/osf/socarx/ub3zd.html>
- Cepaluni, G., Dorsch, M. T. ve Branyiczki, R. (2021). Political Regimes and Deaths in The Early Stages of The COVID-19 Pandemic, *Journal of Public Finance and Public Choice*. <https://www.ingentaconnect.com/content/bup/jpfpc/pre-prints/content-jpfpcd2100013#Cits> .
- Cutler, D., Deaton, A. ve Lleras-Muney, A. (2006). The Determinants of Mortality, *Journal of Economic Perspectives*, 20(3), 97-120. DOI: 10.1257/jep.20.3.97
- Çiçek, İ., Tanhan, A. ve Tanriverdi, S. (2020). COVID-19 ve Eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 1091-1104. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.787736>
- Dahl, R. (1998). *On Democracy*. New Haven: Yale University Press.
- Daniel, S. J. (2020). Education and COVID-19 Pandemic, *PROSPECTS*, 49, 91-96. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09464-3>
- Dasgupta, P. (2007). *An Inquiry into Well-Being and Destitution*. New York: Oxford University Press.
- Dergiades, T., Milas, C., Mossialos, E. ve Panagiotidis, T. (2020). Effectiveness of Government Policies in Response to COVID-19 Outbreak, *SSRN Electronic Journal*, DOI: 10.2139/ssrn.3602004
- Doucouliağos, H. ve Ulubaşoğlu, M. A. (2008). Democracy and Economic Growth: A Meta-Analysis, *American Journal of Political Science*, 52 (1), 61-83. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2007.00299.x>

- Eryüzü, H. (2020). Covid-19 Ekonomik Etkileri ve Tedbirler: Türkiye’de “Helikopter Para” Uygulaması. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(1), 10-19. <https://doi.org/10.46737/emid.745621>
- Fidler, D. P. (2020). The World Health Organization and Pandemic Politics, *Think Global Health*. 10.04.2020, <https://www.thinkglobalhealth.org/article/world-health-organization-and-pandemic-politics> .
- Frey, C. B., Chen, C. ve Presidente, G. (2020). Democracy, Culture and Contagion: Political Regimes and Countries’s Responsiveness to Covid-19, *Covid Economics: Vettet and Real-Time Papers*, 18, 222-238.
- Fukuyama, F. (2020). The Pandemic and Political Order, *Foreign Affairs*, 99(4), 26-32.
- Geng, D., Innes, J., Wu, W. ve Wang, G. (2020). Impacts of COVID-19 Pandemic On Urban Park Visitation: A Global Analysis, *Journal of Forestry Research*, 32, 553–567. <https://doi.org/10.1007/s11676-020-01249-w>
- Ghazawy, E. R., Ewis, A. A., Mahfouz, E. M., Khalil, D. M., Arafa, A., Mohammed, Z., ... Mohammed, A. S. (2021). Psychological Impacts of COVID-19 Pandemic On The University Students in Egypt, *Health Promotion International*, 36(4), 1116–1125. <https://doi.org/10.1093/heapro/daaa147>
- Gizelis, T-I. (2009). Wealth Alone Does Not Buy Health: Political Capacity, Democracy, and The Spread of AIDS, *Political Geography*, 28(2), 121-131. DOI: 10.1016/j.polgeo.2009.01.005
- Goodell, J. W. (2020). COVID-19 and Finance: Agendas for Future Research, *Finance Research Letters*, 35. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101512>
- Gostin, L. O. ve Wiley, L. F. (2020). Governmental Public Health Powers During the COVID-19 Pandemic, *JAMA*, 323(21), 2137-2138. doi:10.1001/jama.2020.5460
- Hall, R. E. ve Jones, C. I. (2007). The Value of Life and the Rise in Health Spending, *Quarterly Journal of Economics*, 122(1), 39-72. <https://doi.org/10.1162/qjec.122.1.39>
- Held, D. (1996). *Models of Democracy*. Stanford: Stanford University Press.
- Helliwell, J. F. (2009). Empirical Linkages Between Democracy and Economic Growth, *British Journal of Political Science*, 24(2), 225-248. <https://doi.org/10.1017/S0007123400009790>
- Hernandez, J. C. (2020). Trump Slammed the W.H.O. Over Coronavirus. He’s not alone. *The New York Times*, 08.08.2020, <https://www.nytimes.com/2020/04/08/world/asia/trump-who-coronavirus-china.html>

- Jeyanathan, M., Afkhami, S., Smaill, F., Miller, M. S., Lichty, B. D. ve Xing, Z. (2020). Immunological Considerations for COVID-19 Vaccine Strategies, *National Review Immunology*, 20, 615–632 <https://doi.org/10.1038/s41577-020-00434-6>
- Jorda, O., Singh, S. R. ve Taylor, A. M. (2020). The Longer-Run Economic Consequences of Pandemics, *Covid Economics*, 1, 1-15.
- Justesen, M. K. (2012). Democracy, Dictatorship, and Disease: Political Regimes and The HIV/AIDS, *European Journal of Political Economy*, 28(3), 372-389. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2012.02.001>
- Kagee, A. (2014). South African Psychology After 20 Years Of Democracy: Critically, Social Development, and Relevance, *South African Journal of Psychology*, 44(3). <https://hdl.handle.net/10520/EJC160155>
- Karabulut, G., Zimmermann, K. F., Bilgin, M. H. ve Doker, A. C. (2021). Democracy and COVID-19 Outcomes, *Economic Letters*, 203. DOI: 10.1016/j.econlet.2021.109840
- Krueger, P. M., Dovel, K. ve Denney, J. T. (2015). Democracy and Self-Rated Health Across 67 Countries: A Multilevel Analysis, *Social Science and Medicine*, 143, 137-144. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.08.047>
- Lee, H-Y., Yang, B-M. ve Kang, M. (2016). Control of Corruption, Democratic Accountability, And Effectiveness of HIV/AIDS Official Development Assistance, *Global Health Action*, 9(1). doi: 10.3402/gha.v9.30306
- Liang, L-L. ve Mirelman, A. J. (2014). Why Do Some Countries Spend More for Health? An Assessment of Sociopolitical Determinants and International Aid for Government Health Expenditures, *Social Science & Medicine*, 121, 161-168. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.05.044>
- Lijphart, A. (1984). *Democracies: Pattern of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Centuries*. New Haven and London: Yale University Press.
- Lilleker, D. G. ve Özgüil, B. A. (2021). *The Psychology of Democracy*. London: Routledge.
- Lindblom, C. E. (1988). *Democracy and Market System*. Oslo: Norwegian University Press.
- Lipset, S. M. (1959). Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy, *American Political Science Review*, 53(1), 69-105. <https://doi.org/10.2307/1951731>
- Mackenbach, J. P. ve Mckee, M. (2015). Government, Politics and Health Policy: A Quantitative Analysis of 30 European Countries, *Health Policy*, 199(10), 1298-1308. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2015.08.017>

- Martin, A., Markhvida, M., Hallegatte, S. ve Walsh, B. (2020). Socio-Economic Impacts of COVID-19 on Household Consumption and Poverty, *Economics of Disasters and Climate Change*, 4, 453-479. <https://doi.org/10.1007/s41885-020-00070-3>
- McKibbin, W. ve Fernando, R. (2021). The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios, *Asian Economic Papers*, 20(2), 1-30. https://doi.org/10.1162/asep_a_00796
- McMann, K. M. ve Tish, D. (2021). Democratic Regimes and Epidemic Deaths?, *V-Dem Working Papers* 126. http://www.v-dem.net/media/publications/wp_126_final.pdf
- Muller, E. N. (1988). Democracy, Economic Development, and Income Inequality, *American Sociological Review*, 53(1), 50-68. <https://doi.org/10.2307/2095732>
- Narita, Y. ve Sudo, A. (2021). Curse of Democracy: Evidence from 2020, SSRN, <https://ssrn.com/abstract=3827327> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3827327>
- Oueghlissi, R. ve Derbali, A. (2021). Democracy, Corruption and Unemployment: Empirical Evidence from Developing Countries, *MPRA Paper*. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/107535>
- Patrick, S. (2020). When the System Fails, *Foreign Affairs*, 99(4), 40-51.
- Patterson, A. C. ve Veenstra, G. (2016). Politics and Population Health: Testing The Impact of Electoral Democracy, *Health & Place*, 40, 66-75. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2016.04.011>
- Piguillem, F. ve Shi, L. (2020). Optimal Covid-19 Quarentine and Testing Policies, SSRN. <https://ssrn.com/abstract=3594243>
- Povitkina, M. (2018). The Limits of Democracy in Tackling Climate Change, *Environmental Politics*, 27(3), 411-432. <https://doi.org/10.1080/09644016.2018.1444723>
- Przeworski, A. ve Limongi, F. (1993). Political Regimes and Economic Growth, *Journal of Economic Perspectives*, 7(3), 51-69. DOI: 10.1257/jep.7.3.51
- Reiter, D. (2019). Democratic Peace Theory, *Oxford Bibliographies*. DOI: 10.1093/OBO/9780199756223-0014
- Reuveny, R. ve Li, Q. (2003). Economic Openness, Democracy, and Income Inequality: An Empirical Analysis, *Comparative Political Studies*, 36(5), 575-601. <https://doi.org/10.1177/0010414003036005004>
- Safaei, J. (2006). Is Democracy Good for Health?, *International Journal of Health Services*, 36(4), 767-786. <https://doi.org/10.2190/6V5W-0N36-AQNF-GPD1>

- Sartori, G. (1987). *The Theory of Democracy (Revisited)*. Chatham: Chatham House.
- Schwartz, J. (2012). Compensating for the "Authoritarian Advantage" in Crisis Response: A Comparative Case Study of SARS Pandemic Responses in China and Taiwan, *Journal of Chinese Political Science*, 17, 313-331. <https://doi.org/10.1007/s11366-012-9204-4>
- Soile, O. ve Balogun, W. A. (2020). "Pandemic Diplomacy" and the Politics of Paradox: International Cooperation in the Age of National Distancing, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (Covid-19 Special Issue), 413-428. <https://doi.org/10.21547/jss.780792>
- Sorci, G., Faivre, B. ve Morand, S. (2020). Why Does COVID-19 Case Fatality Rate Vary Among Countries?, SSRN: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3576892>
- Söyler, M. ve Tekindal, M. A. (2021). Covid-19 Pandemisi, Siyasi Rejimler ve Liberal Demokrasi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(Pandemi Özel Sayısı), 3832-3868. <https://doi.org/10.26466/opus.885216>
- Tavares, J. ve Wacziarg, R. (2001). How Democracy Affects Growth, *European Economic Review*, 45(8), 1341-1378. [https://doi.org/10.1016/S0014-2921\(00\)00093-3](https://doi.org/10.1016/S0014-2921(00)00093-3)
- The Economist Intelligence Unit. (2021). *Democracy Index 2020-In sickness and in health?* <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/>
- Thirumalaisamy, P. V. ve Meyer, C. G. (2020). The COVID-19 Epidemic, *Trop Med Int Health*, 25(3), 278-280. DOI: 10.1111/tmi.13383
- Ünüvar, İ. ve Aktaş, H. (2022). Dünya'da ve Türkiye'de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(1), 124-140. <https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.1017717>
- Valiyeva, K. (2020). COVID-19 ile Ulus Devleti Yeniden Düşünmek, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 390-403.
- Walzer, M. (1997). *On Toleration*. New Haven and London: Yale University Press.
- Weissleder, R., Lee, H., Ko, J. ve Pittet, M. J. (2020). COVID-19 Diagnostics in Context, *Science Transnational Medicine*, 12(546), DOI: 10.1126/scitranslmed.abc1931
- Weston, S. ve Frieman, M. B. (2020). COVID-19: Knowns, Unknowns, and Questions, *mSphere*, 5(2). DOI: 10.1128/mSphere.00203-20.
- Winslow, M. (2007). Is Democracy Good for the Environment?, *Journal of Environmental Planning and Management*, 48(5), 771-783. <https://doi.org/10.1080/09640560500183074>

- Wojcik, D. ve Ioannaou, S. (2020). Covid-19 and Finance: Market Developments So Far and Potential Impacts on the Financial Sector and Cenres, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 111(3), 387-400. <https://doi.org/10.1111/tesg.12434>
- Yao, L., Li, M., Wan, J. Y., Howard, S. C., Bailey, J. E. ve Graff, J. C. (2022). Democracy and Case-Fatality Rate of COVID-19 At The Early Stage of Pandemic: A Multicountry Study, *Environmental Science and Pollution Research International*, 29(6), 8694-8704. DOI: 10.1007/s11356-021-16250-x
- Yorulmaz, Ö. (2017). Sosyo-Ekonomik Kalkınma, Yolsuzluk ve Sağlık Göstergeleri Arasındaki İlişki: Kısmi En Küçük Kareler Yapısal Eşitlik Modeli Uygulaması. *Alphanumeric Journal*, 5(2), 191-206. <http://dx.doi.org/10.17093/alphanumeric.323277>
- Landman, T. ve Smallman-Raynor, M. (2023). The Politics of COVID-19: Government Response in Comparative Perspective, *Political Geography*. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2023.102957>

